

Fler perspektiv på allmänningar

Johanna Dalmalm

Siv Wold-Karlsen skriver i förra BiS-numret i debatten om upphovsrätt och allmänningar att allmänningar behöver skyddas från exploatering och vinstintressen för att kunna överleva. Lund och Jensen-Urstedt beskriver CC-licenser i samma nummer som ett virus som angriper det privata ägandet när kommersiella intressen försöker använda det. Frågor om ägande och fördelning av resurser är alltså i absolut fokus i den här diskussionen.

Jag kommer här att fortsätta resonemangen kring CC-licenser och kampen mellan allmänt och privat, ur vad som kan ses som ett vänsterperspektiv. I min magisteruppsats behandlade jag Open Access (ung. granskad vetenskaplig information, tillgänglig över Internet) som en form av motstånd mot privatisering/inhjägnande. Jag ser det dock som en begränsad form av motstånd eftersom det finns flera nivåer av öppenhet/ ägande. Mycket OA-material publiceras under CC-licenser. På så sätt kan rättigheterna till materialet tas tillbaka av författarna (rättigheter som tidigare ägts av förlag) vilket bl a kan medföra ökad tillgänglighet, produktivitet och kreativitet i stort.

Från mitten av 1990-talet började forskare använda termen allmänningar (*commons*) för att beskriva digital information och dess tillgänglighet. I den här forskningen använder man ofta analogier från den industriella revolutionen i England, då mycket av den tidigare allmänt tillgängliga marken inhjägnades och blev privat egendom.

Det som nu sker beskrivs som ett andra inhjägnande (*the second enclosure*), men det är ett inhjägnande av gemensamma immateriella resurser, inte fysiska (Hess, Charlotte och Ostrom, Elinor 2005, s. 4; Boyle 2003).

Upphovsrätten

Eva Hemmungs Wirtén har också skrivit om upphovsrätten som en del av inhjägnande av intellektuella allmänningar. Upphovsrätten har, enligt henne, utökats i tid, rum och omfattning och hon beskriver två motstridiga trender i samtidens informationslandskap: dels en strävan efter mer öppenhet, dels en trend med målet att på allt fler plan hägna in och privatisera information (2004, 2006, 2007, 2008). På liknande sätt skriver Hess och Ostrom om ”två intellektuella historier”, en historia om öppenhet och inkluderande,

en om exkluderande och ökad kontroll (2005, s. 12).

Information som publiceras under CC-licenser är präglade av gåvoekonomiska principer, i motsats till marknadsekonomiska. Kunskapen ges bort gratis till allmänheten och blir del av en informations-allmänning.

Att vidga allmänningen genom att tillföra mer information innebär alltså motsatsen till inhägnande och privatisering.

Marknadsekonomin

I en marknadsekonomi anses kontroll över intellektuell egendom vara nödvändig för att vinna marknadsandelar och för att uppmuntra nyskapande (Jiang 2007). En fri marknad förutsätter aktörer som i grunden styrs av själviska motiv. Ingen erbjuder någonting utan att säkra sig om ersättning. Tävlning, inte samarbete, gör att informationsresurser utvecklas. Marknaden reglerar vad som ska produceras och när. Priserna går upp när efterfrågan på vissa produkter ökar. Det stimulerar producenterna att tillverka mer och utveckla produkterna (Heylighen 2007).

Med öppna e-resurser i allmänhet gäller ofta det motsatta. Det kan betraktas som gåvor snarare än varor, eftersom de som publicerar sig öppet inte förväntar sig någon direkt belöning i pengar (Tschider 2006). Informationsresurserna utvecklas och publiceras öppet, utan krav på omedelbar ersättning, av personer som ofta samarbetar kooperativt i stora nätverk och företag. Att skydda upphovsrätten till information är av mindre betydelse och det är i stället det kollektiva, fria deltagandet i produktionen som stimulerar ekonomin (Jiang 2007).

Öppet publicerat material skiljer sig i grunden också från traditionellt publicerat material genom att det inte är ”konkurrensmässigt”. Flera personer kan använda materialet samtidigt utan att användandet konkurrerar. Fysiska produkter kan reduceras kvalitetsmässigt allt eftersom de används, vilket inte är fallet med e-information. Till skillnad från principen om utbud efterfrågan, blir öppna e-resurser mer värt ju fler som använder det (Heylighen 2007)

Free riders

Wold-Karlsen skriver om friskolor som tömmer offentliga folkbibliotek, vilket speglar ett klassiskt dilemma vad gäller allmänningar kontra privat intressen. De flesta användare av öppna e-resurser är, enligt Heylighen, sk *free riders*, det vill säga individer som tjänar på att andras information görs fritt tillgänglig, utan att själva bidra med någonting. I modeller för öppen digital publicering behöver det inte vara ett problem, eftersom författarna inte förlorar någonting på att andra använder deras material. Den feedback och synlighet som producenterna får ger konkurrensfördelar som inte *free riders* kan tillskansa sig (Heylighen 2007).

Förutom argumentet att *free riders* utnyttjar allmänningar, brukar en annan invändning göras mot möjligheten att dessa ska fungera i verkligheten. Invändningen härstammar från Garret Hardin (1968) och kallas *the tragedy of the commons*. Den handlar om att allmänningar

alltid kommer att förstöra sig själva, eftersom alla användare kommer att handla av enbart själviska motiv. Gällande öppna e-resurser menar t ex Peter Suber att eftersom de inte är konkurrensmässiga är det problemet eliminerat (2005, s. 180). Svårare blir det när resurserna är fysiska och ändliga, som i Wold-Karlsens exempel. De flesta av oss kan nog komma på minst ett par konkreta exempel på när allmänna medel gått till privata vinster. Det behöver vi också fortsätta att diskutera.

Allt det här ser jag som viktiga beståndsdelar om man vill undersöka upphovsrätt politiskt/ideologiskt i allmänhet och ur ett vänsterperspektiv i synnerhet. Det finns över huvud taget mer att säga om det här och jag ser fram emot en fortsatt diskussion.

Källor

- Boyle, James (2003). The second enclosure movement and the construction of the public domain. *Law & Contemporary Problems*, vol. 66, nr ½.
- Hardin, Garrett (1968). The Tragedy of the Commons, *Science*, vol. 162, nr 3859 s. 1243.
- Hemmungs Wirtén, Eva (2004). *No trespassing: Authorship, intellectual property rights, and the boundaries of globalization*. Toronto: University of Toronto Press Incorporated. Studies in book and print culture.
- Hemmungs Wirtén, Eva (2006b). Out of sight and out of mind: On the cultural hegemony of intellectual property (critique). *Cultural Studies*, vol. 20 (March/may 2006), no.2-3, s. 282-291.
- Hemmungs Wirtén, Eva (2007a). ”Don’t fence me in”: Travels in the public domain. *New Directions of Copyright Law*, vol. 6, s. 112-121. London: Edward Elgar.
- Hemmungs Wirtén, Eva (2007b). *Libratory Law: The (Un)making of Knowledge, 1976-2006. Creativity, Ownership, and Collaboration in the Digital Age, 5th Media in Transition Conference, MIT, April 27-29 2007*
- Hemmungs Wirtén, Eva (2008). *Terms of Use: Negotiating the Jungle of the Intellectual Commons*. London: Toronto Press.
- Hess, Charlotte och Ostrom, Elinor (2005). Introduction: An overview of the knowledge commons. Ingår i Hess, Charlotte och Ostrom, Elinor, ed. *Understanding knowledge as a commons: From theory to practice*. S. 3-22. Cambridge, Mass: MIT Press
- Heylighen, Francis (2007). Why is Open Access Development so Successful? Stigmergic organization and the economics of information. Ingår i Lutterbeck, B., Baerwolff, M. & Gehring, R.A, eds. *Open Source Jahrbuch 2007*, Lehmanns Media, s. 165-180.
- Jiang, Shuyong (2007). Examining the core values of libraries using the new economic model of Open Access. Cliej. Based on a paper presented at the Library Society of China 2007 Annual Conference. *Chinese Librarianship: An International Electronic Journal*, vol. 25.
- Suber, Peter (2005). Creating an intellectual commons through open access. Ingår i Hess, Charlotte och Ostrom, Elinor, ed. *Understanding knowledge as a commons: From theory to practice*. S. 171-193. Cambridge, Mass: MIT Press
- Tschider, Charlotte (2006). Investigating the ”public” in the Public Library of Science: Gifting economics in the internet community. *First Monday*, vol 11, nr 6.